

Lek. Filip Marcinowski

**Związki polskiej psychiatrii i psychiatrii niemieckiego obszaru językowego w okresie
przed 1939 rokiem**

Rozprawa na stopień naukowy doktora nauk medycznych

w zakresie medycyny

Promotor: dr hab. Tadeusz Nasierowski

Katedra i Klinika Psychiatrii Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego

Obrona rozprawy doktorskiej przed Radą Dyscypliny Nauk Medycznych

Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego

Warszawa 2023

Słowa klucze: historia psychiatrii

Keywords: history of psychiatry

1. Streszczenie

W psychiatrii, jak w żadnej innej dziedzinie medycyny, istotny jest historyczny rozwój koncepcji klinicznych. Celem mojej pracy było przedstawienie w możliwie najszerszej perspektywie wpływu psychiatrii niemieckiego kręgu językowego na psychiatrię polską, a w konsekwencji odpowiedzenie na pytanie, jak najważniejsze koncepcje kliniczne zrodzone w ośrodkach niemieckich, szwajcarskich, austriackich przedostawały i przyjmowały się w środowisku polskich psychiatrów i w jaki sposób czynniki polityczne, psychologiczne, socjoekonomiczne i światopoglądowe kształtowały wzajemne relacje psychiatrii polskiej i psychiatrii niemieckiego kręgu językowego w miarę stopniowego usamodzielniania się polskiej psychiatrii. Mój projekt badawczy opierał się na założeniu, że psychiatria polska, w kluczowym zarówno dla niej, jak i dla psychiatrii światowej okresie, znajdowała się pod przemożnym wpływem psychiatrii niemieckiego kręgu językowego. Opinia taka dominowała wśród polskich psychiatrów w okresie międzywojennym. Potraktowana ona została jako hipoteza, którą należy zweryfikować. Szczególnie interesujące dla mnie było ukazanie procesu usamodzielniania się psychiatrii polskiej w odniesieniu do psychiatrii niemieckojęzycznej.

Podstawę badań historyczno-medycznych stanowi krytyczna analiza dostępnych źródeł. Kwerenda objęła materiały opublikowane przed 1939 r. przez polskich psychiatrów w języku polskim i niemieckim. Podstawowy materiał źródłowy stanowiły niemieckojęzyczne czasopisma psychiatryczne. Dodatkowo wykorzystane zostały materiały archiwalne przechowywane w Polsce i za granicą. W archiwach uczelnianych weryfikowałem i uzupełniałem informacje na temat przebiegu studiów, korzystając m.in. z ksiąg immatrykulacyjnych, wykazów studentów i spisów rozpraw doktorskich. Przyjmując perspektywę transnarodową badań historycznych, w mojej pracy zastosowałem tradycyjne narzędzia metodologii historycznej. Poprzez porównawczą analizę danych biograficznych zidentyfikowałem tych lekarzy, których polskie pochodzenie i związek z psychiatrią niemieckiego obszaru językowego nie budziły wątpliwości. W oparciu o informacje archiwalne i literaturowe sporządziłem bazę danych, zawierającą nazwiska lekarzy i informacje dotyczące ich kształcenia. Zebrałem również obszerną bibliografię prac polskich psychiatrów ogłoszonych w języku niemieckim.

Analiza zebranych źródeł potwierdziła tezę o istotnym wpływie psychiatrii niemieckojęzycznej na psychiatrię polską w okresie przed 1939 r. Wpływ ten znajdował wyraz w studiach i podróżach naukowych polskich lekarzy do klinik krajów niemieckojęzycznych. Na zidentyfikowanych 737 lekarzy, zajmujących się psychiatrią w okresie przed II wojną

światową, 147 ukończyło studia medyczne w krajach niemieckojęzycznych (zdecydowana większość przed 1918 r.). Prace doktorskie kilkunastu lekarzy dotyczyły psychiatrii, część z nich decydowała się kontynuować specjalizację w tej dziedzinie. Co najmniej 132 psychiatrów po uzyskaniu dyplomu pracowało lub uzupełniało studia w Niemczech, Szwajcarii lub Austrii. Ośrodkami, które miały udział w wykształceniu największej liczby polskich psychiatrów były Zurych, Wiedeń, Berlin i Monachium, a wśród psychiatrów niemieckojęzycznych największy wpływ na polską psychiatrię mieli Emil Kraepelin i Eugen Bleuler. Polscy psychiatrzy opublikowali ponad 200 prac w niemieckich czasopismach psychiatrycznych. Częściowo prace te były ogłaszane równolegle w języku niemieckim i polskim. Praktyczne zastosowania odkryć niemieckojęzycznej psychiatrii (np. psychoanaliza, leczenie malaryczne porażenia postępującego, leczenie schizofrenii śpiączkami insulinowymi) dość szybko przyjmowały się wśród polskich psychiatrów, także dzięki bezpośrednim kontaktom naukowym z ośrodkami zagranicznymi. Nie były jednak stosowane bezkrytycznie. Podobnie było z koncepcjami teoretycznymi, z których omówiono teorię degeneracji, koncepcje otępienia wczesnego i schizofrenii, teorię konstytucjonalną Kretschmera, koncepcję nerwicy wojennej. Idee eugeniczne, zyskujące w latach 20. i 30. coraz większą popularność wśród psychiatrów niemieckojęzycznych, również były dyskutowane w polskim środowisku psychiatrycznym. Część polskich psychiatrów była aktywnymi członkami Polskiego Towarzystwa Eugenicznego. Jednak ostatecznie koncepcje te zostały odrzucone przez środowisko polskich psychiatrów jako nie mające należytych podstaw naukowych. Sprawdzianem postaw polskich lekarzy była II wojna światowa, podczas której przeciwstawiali się oni eksterminacji chorych psychicznie.

2. Abstract

Relations between Polish psychiatry and psychiatry in the German-speaking area before 1939

The historical development of clinical concepts is crucial in psychiatry, more so than in any other field of medicine. In my research, I aimed to explore the impact of German-language psychiatry on the development of Polish psychiatry, and how key clinical concepts from German, Swiss, and Austrian centers were adopted by Polish psychiatrists. Additionally, I sought to examine the influence of political, psychological, socio-economic, and ideological factors on the relationship between Polish and German-language psychiatry during a critical period for both fields. My research was based on the premise that Polish psychiatry was heavily influenced by German-language psychiatry during the interwar period, and I sought to test this hypothesis. Of particular interest was the process of Polish psychiatry becoming increasingly independent from its German-language counterpart.

A critical analysis of available sources is essential in conducting historical and medical research. In my research, I focused on materials published by Polish psychiatrists in both Polish and German language prior to 1939. The primary sources used in my research were German-language psychiatric journals, and I also drew upon archival materials from institutions in Poland and abroad. To supplement this data, I verified and completed information on the educational backgrounds of psychiatrists by examining university archives, including matriculation books, student lists, and doctoral dissertations.

My approach to historical research was transnational, and I utilized traditional historical methodology to conduct a comparative analysis of biographical data. Through this process, I identified physicians with unquestionable Polish origin and connections to German-language psychiatry. Based on this information, I developed a comprehensive database containing information on the education and professional backgrounds of these doctors. Additionally, I compiled an extensive bibliography of works published in German by Polish psychiatrists.

Upon analyzing the collected sources, it has been confirmed that German-language psychiatry had a significant influence on Polish psychiatry before 1939. This influence was evident in the education and scientific travels of Polish medical professionals to German-language clinics. Of the 737 physicians identified as working in psychiatry during this period, 147 obtained their medical degrees in German-speaking countries, the majority of which graduated before 1918. Several of these physicians wrote their doctoral theses on psychiatry, some of them continued to specialize in this field. At least 132 Polish psychiatrists received

their diplomas and either worked or studied in Germany, Switzerland or Austria. The universities of Zurich, Vienna, Berlin, and Munich were among the centers that trained the largest number of Polish psychiatrists. Among German-speaking psychiatrists, Emil Kraepelin and Eugen Bleuler had the most profound impact on Polish psychiatry. Over 200 papers were published by Polish psychiatrists in German psychiatric journals, with some works being published simultaneously in both German and Polish. The practical applications of German-language psychiatry, such as psychoanalysis, malaria treatment of progressive paralysis, and insulin coma treatment of schizophrenia, were quickly adopted by Polish psychiatrists due to direct scientific contacts with foreign centers. However, these practices were not implemented uncritically. Theoretical concepts, such as the theory of degeneration, the concepts of dementia praecox and schizophrenia, Kretschmer's constitutional theory, and the concept of war neurosis were also discussed in the Polish psychiatric community.

In the 1920s and 1930s, eugenic ideas gained popularity among German-speaking psychiatrists and were also discussed in the Polish psychiatric community. Some Polish psychiatrists were active members of the Polish Eugenics Society. Nevertheless, these concepts were ultimately rejected by Polish psychiatrists as having no proper scientific basis. During World War II, the attitudes of Polish doctors were tested as they opposed the extermination of the mentally ill.